

A bírálóbizottság értékelése

Ungváry Krisztián a 20. századi magyar történelem egyik legismertebb kutatója napjainkban, aki a korszak számos kérdéséről publikált. Hadtörténeti munkái – elsősorban a német és angol nyelvre is lefordított *Budapest ostroma* című könyve – nem csak Magyarországon keltettek feltűnést, hanem nemzetközi elismerést is hoztak a szerzőnek. Az utóbbi időben Ungváry érdeklődése rendre a 20. századi magyar történelem és emlékezetpolitika neuralgikus kérdései felé fordult: részletesen foglalkozott a nyilas mozgalmakkal és az ügynökkérdéssel. E témákban jelentős forrásfeltárást végzett, s markáns ítéleteket fogalmazott meg. Írásait a szakma és a közelmúlt történelme iránt fogékony nagyközönség egyaránt érdeklődéssel olvassa, ezek nem ritkán jelentős vitákat gerjesztenek. Ungváry e viták aktív résztvevője, mintegy deklarálni, hogy történészként a történeti köztudat formálását tekinti elsőrendű feladatának.

Hasonló célból született az akadémiai doktori fokozat megszerzésére benyújtott pályaműve is, mely először 2012-ben jelent meg. A *„Horthy-rendszer mérlege. Diszkrimináció, szociálpolitika és antiszemitizmus 1919–1944”* című kötetében, amelynek címe egyébként félrevezető, amellyel érvel, hogy a korszak gazdaság- és társadalomtörténetében meghatározó vonulatot képviselnek a zsidóság kirekesztésével másokat helyzetbe hozni szándékozó politikai törekvések. Ungváry ezeket – német mintát követve – olyan vitatható történeti elbeszélésbe foglalja, amely azt hivatott bizonyítani, hogy az antiszemita követelések és állami intézkedések fokozatos radikalizálódásának mintegy logikus végkifejlete volt a magyar zsidóság deportálása 1944-ben. Ungváry más írásaihoz hasonlóan e kötetnek is erénye az új források extenzív feltárása, s az ezekből nyert ismeretanyag markáns és értéktelített narratívába rendezése. Ennek újszerűségét és emlékezetpolitikai relevanciáját jól mutatja a megjelent kötet népszerűsége, a számos könyvismertetés és a kötet nyomán kialakult szakmai és közéleti vita is.

Ennek során Ungváry munkáját szakmailag megalapozott bírálatok, valamint méltatlan hangvételi és rosszindulatú támadások egyaránt érték. A szakmai bírálatok, ahogy az opponensi vélemények is, Ungváry forrásainak értelmezését, s a felvázolt narratíva egyoldalúságait kifogásolták. A doktori pályamű bírálói több módszertani hibára, ténybeli tévedésre, s a narratíva megalkotásakor figyelmen kívül hagyott jelentős tényre mutattak rá. A kritikai észrevételek közül különösen fontosak azok, amelyek a szerző pontatlan, illetve homályos fogalomhasználatára, valamint túlságosan sarkos állításaira és megalapozatlan általánosításaira vonatkoznak. Ezeknek a szakmai hibáknak nem kis szerepe van a kötet népszerűségében, ám ugyanakkor az éles hangú bírálatok megszületését is ösztönzik. A kötet körül kialakult – és jelentős részben a szakmai kereteken kívül, a „public history” színterein zajló – viták egyúttal a magyar gazdaság- és társadalomtörténet-írás jelentős adósságaira is rámutatnak. A bírálók azonban egységesen elismerik Ungváry Krisztián munkájának jelentőségét, a feltárt források újdonságértékét, valamint a mű mondanivalójának eredetiségét. A disszertáció nem kizárólag a politikai eszmetörténet, vagy a társadalom-, vagy a gazdaságtörténet szemszögéből vizsgálódik, hanem ezen szempontok komplexitásában próbálja elbeszélni a Horthy-kori antiszemitizmus történetét – és nem a „rendszer mérlegét”. Ezen belül a gazdasági antiszemitizmus sokszínűségének, valamint a számos állami intézkedésben megnyilvánuló etnicista diszkriminációnak a bemutatása egyértelműen új

tudományos eredménynek tekinthető. Ugyanakkor egyértelműen le kell szögezni, hogy túlzó általánosítás lenne ezek alapján a korszak minden társadalompolitikai, illetve szociálpolitikai intézkedését etnicistának nevezni, ahogy ezt a bírálóakra adott válaszában a jelölt is elismeri. A „kumulatív radikalizálódás” elméletének a magyar viszonyokra való alkalmazása is figyelemreméltó, de a magyar intézményrendszer és a kormánypárt–ellenzék viszony jóval alaposabb elemzését igényelné. Különösen fontos továbbá, hogy a szerző hitelesen mutassa be a német-magyar viszonyt, vagyis elismerje az előbb áttételesen, majd a német megszállás idején közvetlenül jelentkező német hatást. A magyarországi zsidóság vagyoni helyzetére vonatkozó okfejtések a disszertáció leginkább problematikus részei. Az e témában kiobbant közéleti vita jól mutatja, hogy e téren a magyar gazdaság- és társadalomtörténet-írásnak is bőven van adóssága. E vitatható kérdések azonban Ungváry érvrendszerének lényegét nem érintik. A korabeli antiszemita cselekedeteit ugyanis az antiszemita képzetek alapozták meg – függetlenül azok valóság tartalmától.

Indokoltnak tartjuk felhívni a szerző figyelmét a szakmai műgond, vagyis a szakszerű forráskezelés és a pontos terminológia használatának fontosságára, a megfontolt általánosítások és az árnyalt ítéletalkotás kívánalmára, valamint a professzionális történetírás és az emlékezetpolitika közötti minőségi különbségre. Egyértelműen kérjük, hogy a kötet következő kiadásának új címet adjon a szerző – beleértve a fő- és alcímet is. Ungváry Krisztián a doktori fokozat elnyerésére benyújtott disszertációját ugyanakkor az opponensekkel egyetértve jelentős forrásfeltáráson alapuló, eredeti szempontokat érvényesítő nagyszabású áttekintésnek tartjuk, mely hibái ellenére is fontos és szuverén alkotás. A mű számos történeti probléma jobb megértését, megvitatását, tisztázását teszi lehetővé. A disszertáció és a jelölt eddigi szakmai munkássága kétséget kizáróan érdemesíti Ungváry Krisztiánt az MTA doktori fokozatának elnyerésére